

rivaal zouden zoeken of eenvoudig uit zijn vorstendom zouden wegtrekken: elders op Java was in die oude tijden voldoende grond vrij om er een nieuw, zij het hoogst simpel bestaan te gaan opbouwen. De dwang van het vorstelijk gezag was dus niet onbeperkt.

Er ging van dat gezag overigens niet alleen dwang uit maar ook een sacrale wijding. Het bestaan in de sterk en onmiddellijk van de natuur afhankelijke dorpsgemeenschappen waarin de vaste gang van het dagelijks leven slechts werd verstoord door aardbevingen, vulkaanuitbarstingen, perioden van droogte en, vaker, overstromingen, vond, zo werd het gevoeld, zijn bekroning in doen en laten van het hof waar de vorst zetelde die tegelijk god was. Hij en de overige gezagdragers, zijn 'jongere broers', de *para jajis* oftewel *prijajis* (men kan zeggen: de aristocratie), waren zich terdege van hun hoge plaats in de samenleving bewust, zoals de dorpeelingen en handwerkers dat van hun lage waren. De positie van die laaggeplaatsten zou men kunnen vergelijken met die van de horigen in de Europese Middeleeuwen. En inderdaad: de oude Javaanse maatschappij en de daarmee samenhangende cultuur waren feodaal zoals die Europese was – men zou kunnen zeggen: nòg feodaler, want de zelfstandige macht der steden die in Europa in de Middeleeuwen opkwamen, ontbrak. 'Ook Java', schrijft de socioloog D. H. Burger,

'kende heldenverering, toernooien en verheffing van de ridder-idee tot in de hoogte van het ethische en godsdienstige. Ook op Java werden de levensvormen versierd met kleur en praal, werd het allergrootste gewicht gehecht aan de staatsie van het hof, werden kwesties van voorrang en beleefdheid, van *préséance* en ceremonieel buitengewoon belangrijk geacht. Ook hier groot vertoon van talrijk gevolg van getrouwen en plechtige hulde, dienstbaarheid, eerbewijs en staatsie. Ook hier een strenge hiërarchie van stoffen en kleuren . . . In de Javaanse cultuur was echter de ridder-idee geen min of meer zelfstandig cultuurelement doch integendeel verweven met een maatschappelijke orde, die zelf weer harmonisch correspondeerde met de kosmische orde . . . De Javaanse hofstaat (had) vanwege de goddelijkheid der vorsten een volkomen sacraal karakter.'¹

Ook in de taal kwam het gelaagd karakter van de samenleving tot uiting: het verschil tussen de standen (in onze cultuur bijvoorbeeld blijkend uit het gebruik van 'u' dan wel 'jij' of 'mevrouw' dan wel 'juffrouw') werd veel breder aangegeven dan in het Nederlands, zodat men laag-, midden- en hoog-Javaans onderscheidde. Het hoog-Javaans was de taal van het hof en van de aristocratie; het moest langzaam en

¹ D. H. Burger: *Sociologisch-economische geschiedenis van Indonesia* (1975), dl. I, p. 40-41.